

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

СИДОРОВИЧ МАРІЯ ЯРОСЛАВІВНА

УДК 336.142.3

**БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ-2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Лук'яненко Ірина Григорівна,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
завідувач кафедри фінансів

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Лисяк Любов Валентинівна,
Дніпропетровська державна
фінансова академія,
проректор з наукової роботи,
завідувач кафедри фінансів та
державного управління

кандидат економічних наук
Зварич Ольга Володимирівна,
Міністерство фінансів України,
начальник відділу організації обміну та аналізу
інформації
Управління адміністрування платежів
Департаменту податкової, митної політики та
методології бухгалтерського обліку

Захист відбудеться «26» червня 2013р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.055.03 у Київському національному торговельно-економічному університеті за адресою: 02156, м. Київ, вул. Кіото, 21, корпус Д, ауд. 221.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного торговельно-економічного університету за адресою: 02156, м. Київ, вул. Кіото, 19.

Автореферат розісланий «24» травня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. В. Кучер

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Бюджетно-податкова політика як важлива складова фінансової політики дозволяє ефективно перерозподіляти фінансові ресурси всередині економічної системи відповідно до визначених цілей та завдань економічного розвитку країни, регулювати фінансово-економічні взаємовідносини. Дослідження взаємозв'язків між елементами бюджетної системи та економічним середовищем, особливостей використання інструментів бюджетно-податкової політики в умовах трансформації фінансових механізмів спрямовані на підвищення дієвості фінансового регулювання та забезпечення збалансованого економічного зростання. Важливим є подальший розвиток підходів щодо визначення пріоритетів бюджетної політики на середньострокову перспективу з урахуванням завдань та цілей соціально-економічного розвитку країни, поглиблення сутності бюджетно-податкового регулювання як інструменту впливу на економічні процеси.

Питанням формування та реалізації бюджетно-податкової політики, її впливу на соціально-економічний розвиток країни присвячені праці зарубіжних вчених О. Бланшара, П. Еггервала, Дж.-М. Кейнса, А. Лернера, Г. Менк'ю, Р. Масгрейва, П. Масгрейва, М. В. Романовського, Д. Ромера, Дж. Сакса, Дж. Сарджента, Дж. Стігліца, М. Фрідмана, Д. Черніка.

Значний внесок у дослідження складових бюджетної системи та ефективності бюджетно-податкової політики здійснили також відомі вітчизняні вчені, серед яких слід відзначити В. Л. Андрущенко, І. В. Запатрину, О. В. Зварич, Л. В. Лисяк, І. Г. Лук'яненко, І.О. Луніну, І.О. Лютого, Ю. В. Пасічника, В. М. Суторміну, В. М. Федосова, І. Я. Чугунова, С.І. Юрія та інших.

Більшість з них зазначають, що бюджетна політика є дієвим інструментом стимулювання економічного та соціального розвитку суспільства. Важливим є постійне удосконалення інструментів бюджетно-податкового регулювання, виходячи з особливостей розвитку економічної системи країни. На сучасному етапі трансформаційних перетворень доцільним є посилення дієвості реалізації механізму регулювання економічних процесів, підвищення рівня адаптивності бюджетної та податкової системи, вдосконалення інструментарію фінансово-бюджетного прогнозування.

Водночас, взаємний вплив інструментів бюджетно-податкової політики на макроекономічне середовище в кількісному вимірі залишається недостатньо дослідженим. Потребують подальшого удосконалення методологічні засади оцінювання ефективності бюджетно-податкових інструментів, які спрямовані на підвищення рівня координації бюджетно-податкової політики з досягненням загальних макроекономічних цілей. Вищезазначене свідчить про актуальність дисертаційної роботи та обумовило визначення її мети, завдань, об'єкту і предмету дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Науково-дослідного фінансового інституту Академії фінансового управління Міністерства фінансів України за темою: «Бюджетна стратегія як складова соціально-економічного розвитку держави» (№ ДР 0109U001984), у межах якої автором надано відповідні пропозиції щодо удосконалення механізму реалізації бюджетно-податкової політики в Україні в трансформаційний період; кафедри фінансів Національного університету «Києво-Могилянська академія» за темою: «Розвиток сучасних методів прийняття фінансових рішень» (№ ДР 0108U004086), в межах якої досліджено підходи до інституційних засад становлення бюджетної системи, особливості проведення та удосконалення бюджетно-податкової політики, надано відповідні пропозиції щодо підвищення стійкості бюджетної системи.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розкриття та удосконалення теоретико-методологічних засад формування та реалізації бюджетно-податкової політики як інструменту регулювання економічного та соціального розвитку країни в умовах трансформаційних процесів.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- розкрити підходи до визначення ролі бюджетно-податкової політики як інструменту регулювання економічних процесів в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою;
- визначити положення щодо формування доходів та видатків бюджету з огляду на довгострокову перспективу розвитку економіки та забезпечення пріоритетів економічної політики;
- виявити методи оцінки впливу макроекономічного середовища на стан бюджетної системи країни;
- узагальнити та систематизувати досвід щодо перерозподілу ресурсів через бюджетну систему та формування бюджетно-податкової політики в умовах трансформації економіки;
- розробити методичні підходи оцінки перспективних напрямів бюджетно-податкової політики з урахуванням макроекономічних цілей;
- запропонувати інтегровану модель фінансово-економічних відносин між складовими бюджетної системи та економічним середовищем;
- розвинути підходи до визначення пріоритетності та граничних змін податкових ставок для збільшення обсягів надходжень до бюджету та покращення адміністрування;
- удосконалити механізм прийняття рішень щодо вибору дієвих інструментів бюджетно-податкової політики для стимулювання економічного зростання.

Об'єктом дослідження є бюджетно-податкова політика у системі регулювання економічних процесів країни.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання формування бюджетно-податкової політики як інструменту забезпечення соціально-економічних перетворень в державі.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність методів і підходів, поєднання яких дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження. Системний та структурний методи використано при розкритті сутності бюджетно-податкової політики як інструменту регулювання економічного розвитку країни. За допомогою порівняльного методу здійснено систематизацію досвіду щодо проведення бюджетно-податкової політики в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою. Метод наукового абстрагування, синтезу та узагальнень застосовано при розкритті особливостей вітчизняної бюджетно-податкової політики в умовах трансформації економічної системи. За допомогою економіко-математичних методів досліджено взаємозв'язки між елементами бюджетної системи та економічним середовищем.

Інформаційну базу дослідження становили положення законодавчих та нормативно-правових актів України з питань формування та реалізації бюджетно-податкової політики, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

вперше:

- розроблено методичні підходи оцінки перспективних напрямів бюджетно-податкової політики з урахуванням макроекономічних цілей, спрямованої на забезпечення сталого економічного зростання в середньостроковій перспективі, які ґрунтуються на застосуванні комплексного підходу до дослідження якісних та кількісних взаємозв'язків бюджетної та економічної систем, що надасть можливість посилити дієвість механізму управління ризиками щодо відхилення економіки від стабільного та рівноважного стану;

- запропоновано інтегровану модель фінансово-економічних відносин між складовими бюджетної системи та економічним середовищем, яка дозволяє визначити ступінь впливу інструментів бюджетної політики на соціально-економічний розвиток країни, що сприятиме посиленню результативності фінансового регулювання, дієвості формування та розподілу бюджетних коштів, підвищенню стійкості бюджетної системи, покращення бюджетного планування та прогнозування;

удосконалено:

- підходи до визначення ролі бюджетно-податкової політики як інструменту регулювання економічних процесів в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою на різних етапах економічного розвитку, що ґрунтуються на узагальненні зарубіжного та вітчизняного досвіду;

– положення щодо формування доходів та видатків бюджету з огляду на довгострокову перспективу розвитку економіки та забезпечення пріоритетів економічної політики, зокрема інноваційного шляху економічного розвитку;

– механізм прийняття рішень щодо вибору дієвих інструментів бюджетно-податкової політики для стимулювання економічного зростання, який дозволяє за допомогою реалізації сценаріїв на основі моделі бюджетної системи кількісно оцінювати вплив відповідних інструментів на зміну основних макроекономічних індикаторів, економічного середовища на формування бюджету;

дістало подальшого розвитку:

– підходи до визначення пріоритетності та граничних змін податкових ставок для збільшення обсягів надходжень до бюджету, покращення адміністрування для усунення схем можливого уникнення оподаткування, зокрема за податком на прибуток підприємств та бюджетним відшкодуванням податкового кредиту за податком на додану вартість, визначення ставок та бази оподаткування за акцизним податком, виходячи з економічної та регуляторної доцільності;

– методи оцінки впливу економічного середовища на стан бюджетної системи на основі застосування економіко-математичних методів до аналізу взаємозв'язків між бюджетними та макроекономічними складовими;

– узагальнення та систематизація досвіду щодо перерозподілу фінансових ресурсів через бюджетну систему країни та формування бюджетно-податкової політики в умовах трансформації економіки.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи, що розкривають теоретико-методологічні засади формування та реалізації бюджетно-податкової політики, мають практичне значення у процесі стимулювання розвитку економіки в умовах трансформаційних процесів.

Основні наукові результати дисертаційної роботи використано Академією фінансового управління Міністерства фінансів України при підготовці наукового обґрунтування бюджетно-податкової політики (довідка від 09.03.2011 р. № 77000-020-28/229).

Висновки та практичні рекомендації дослідження враховані при підготовці аналітичних звітів ПрАТ «КІНТО» з питань макроекономіки за 2010, 2011 та 2012 роки (довідка від 12.12.2012 р. №1117).

Теоретичні положення та науково-методичні розробки, запропоновані у дисертації, впроваджені в навчальний процес при викладанні курсів «Податкова система», «Бюджетна система», «Фінанси» та «Державні фінанси» при підготовці бакалаврів зі спеціальностей «Економічна теорія» та «Фінанси і кредит», а також магістрів зі спеціальності «Фінанси» у Національному університеті «Києво-Могилянська академія» (довідка від 08.12.2012 р. №131/А).

Особистий внесок здобувача полягає у розкритті та удосконаленні теоретико-методологічних засад формування та реалізації бюджетно-податкової політики як інструменту регулювання економічного розвитку країни в умовах трансформації економіки. Наукові положення, висновки і рекомендації, які виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення, результати та висновки дисертаційної роботи доповідалися на науково-практичних конференціях: «Actual problems of the modern financial research» (м. Київ, 2007 р.); «Intergovernmental Fiscal Relations and Local Financial Management» (м. Будапешт, Угорщина, 2007 р.); «Demographic Change – Consequences and Implications for Financial Markets and Intermediaries» (с. Альпбах, Австрія, 2007 р.); «Прийняття фінансових рішень в умовах ринкової економіки: особливості, інструменти та головні пріоритети» (м. Київ, 2009 р.); «The Global Crisis and Economic Development» (м. Варна, Болгарія, 2010 р.); «Local Government in Federal and Regional Systems» (м. Іннсбрук, Австрія – м. Больцано, Італія, 2010 р.); «Сучасна фінансова криза та шляхи її подолання» (м. Київ, 2010 р.); «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин» (м. Умань, 2010 р.); «Інституційні засади функціонування економіки в умовах трансформації» (м. Одеса, 2010 р.); «Стабільна фінансова система та економічний розвиток: виклики сьогодення» (м. Київ, 2011 р.); «Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем» (м. Харків, 2011 р.); «Фінансово-економічна стабільність в контексті європейської інтеграції» (м. Київ, 2012 р.); «Фінансовий механізм вирішення глобальних проблем: попередження економічних криз» (м. Дніпропетровськ, 2012 р.); «Напрями та шляхи забезпечення стабільного економічного розвитку: світова та українська практика» (м. Київ, 2013 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано у 12 наукових працях, у тому числі у 6 статтях у наукових фахових виданнях, в 1 статті у міжнародному реферованому науковому виданні, загальним обсягом 6,5 друк. арк.

Обсяг та структура дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 226 сторінку, основний зміст роботи викладено на 192 сторінках. Дисертація містить 3 таблиці, 13 рисунків, 2 додатки. Список використаних джерел включає 204 найменування на 19 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** дисертаційної роботи розкрито актуальність теми дослідження, сформульовано його мету та завдання, визначено об'єкт та предмет, наукову новизну і практичне значення одержаних результатів дослідження.

У першому розділі «Теоретико-методологічні аспекти бюджетно-податкової політики як інструменту регулювання економічних процесів» розкрито роль бюджетно-податкової політики як механізму регулювання економічних процесів в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою, узагальнено та систематизовано досвід щодо перерозподілу ресурсів через бюджетну систему, формування бюджетно-податкової політики за умов трансформації економіки.

Формування бюджетно-податкової політики як інструменту системи регулювання економічних процесів зумовлює необхідність теоретичного узагальнення та поглиблення підходів щодо визначення її ролі у забезпеченні економічного зростання та добробуту населення.

В достатній мірі обґрунтовано, що бюджетно-податкова політика є ваговою складовою фінансової політики та здійснює вплив на соціально-економічний розвиток країни. Згідно з положеннями кейнсіанської теорії бюджетно-податкова політика застосовується державою як інструмент впливу на рівень сукупного попиту в економіці з метою досягнення основних економічних цілей, у тому числі економічного зростання, стимулювання зайнятості та забезпечення цінової стабільності. Бюджетно-податкова політика здійснює фіскальну, регулюючу та стимулюючу функції, забезпечуючи економічну спроможність держави виконувати покладені на неї функції та регулювати економічні процеси, визначає напрями розвитку економічної системи. Рівень результативності бюджетно-податкової політики залежить від економічних умов розвитку країни та визначених пріоритетів.

На основі теоретичних положень та практичних застосувань досліджено та обґрунтовано, що одним з вагомих питань для забезпечення збалансованого розвитку фінансової системи є визначення якісних та кількісних характеристик впливу інструментів бюджетно-податкової політики на економічний та соціальний розвиток країни.

Досвід країн з розвинутою та трансформаційною економікою свідчить, що бюджетно-податкова політика потребує постійного удосконалення та адаптації до змін інституційного середовища фінансово-економічної системи. Важливим є подальший розвиток підходів щодо використання її інструментів з урахуванням макроекономічних тенденцій, особливостей структури та стану економіки на окремому етапі її розвитку.

Вивчення досвіду дозволило виявити основні тенденції у проведенні бюджетно-податкової політики протягом останніх років. Аналіз емпіричних досліджень взаємозв'язку між бюджетно-податковою політикою та економічним зростанням на різних етапах розвитку економіки показав, що їх результати відрізняються залежно від особливостей розвитку фінансово-економічної системи країни, часового періоду та обраної методології. Узагальнення цих результатів свідчить, що для країн з трансформаційною економікою більш притаманними є кейнсіанські ефекти щодо наслідків політики. Водночас, в країнах з розвинутою економікою взаємозв'язки, що відповідають кейнсіанській

теорії, притаманні в періоди спаду, а в періоди економічного зростання вони прослідковуються лише частково. Зазначене свідчить про дієвість бюджетно-податкової політики як інструменту регулювання економічних циклів в країнах з трансформаційною економікою, а також потребу поглибленого дослідження її ефективності за окремими напрямками в період економічних перетворень.

Обґрунтовано, що удосконалення процесу формування доходів та видатків повинно здійснюватися на основі застосування теорій та методологій до дослідження відповідних взаємозв'язків між бюджетно-податковою політикою та станом економічної системи.

Доведено, що вагомою складовою фінансово-економічної політики повинен бути вибір напрямів використання бюджетних ресурсів, що стимулюють економічне зростання та дозволяють досягти поставлених цілей. В процесі реформування бюджетної системи необхідним є збалансування параметрів податкової системи з метою забезпечення як фіскальної, так і регулюючої функцій. Дані питання є актуальними як в країнах з трансформаційною економікою, так і в розвинутих економіках. При цьому вітчизняна трансформаційна економіка повинна розглядатись як складна та динамічна система з притаманними їй особливостями, що зумовлює потребу в застосуванні дієвих підходів до моделювання економічних процесів.

На сучасному етапі трансформаційних перетворень доцільним є формування прогнозу показників бюджетної та податкової системи на середньо- та довгострокову перспективу, виходячи із принципів наукової обґрунтованості, макроекономічної стабільності, на основі системного підходу з використанням сукупності методів бюджетного прогнозування, в тому числі економіко-математичного моделювання. Важливим є посилення дієвості інструментарію бюджетно-податкового планування та прогнозування з урахуванням інституційних змін розвитку фінансової системи.

Розглянуто сукупність методологічних положень щодо формування та реалізації бюджетно-податкової політики, обґрунтовано вибір методології симульативних рівнянь для аналізу відповідних взаємозв'язків між складовими вітчизняної бюджетної системи, оцінки ступеню взаємозв'язків між бюджетно-податковою політикою та станом економічної системи, на основі яких здійснюється визначення дієвості впливу інструментів бюджетно-податкової політики на економічний розвиток та обґрунтування напрямів її вдосконалення на сучасному етапі трансформації економіки.

Другий розділ «Основні інструменти бюджетно-податкової політики України в контексті регулювання економічних процесів» присвячений виявленню особливостей формування доходів та видатків бюджету з огляду на забезпечення пріоритетів економічної політики, виявленню та оцінюванню взаємного впливу макроекономічного середовища на стан бюджетної системи країни.

Фінансово-економічні ресурси держави значною мірою перерозподіляються через бюджетну систему. Їх обсяги залежать від обраної моделі соціально-економічного розвитку, а також економічного стану на певному етапі становлення економічної системи. Основні складові бюджетів – доходи і видатки, в свою чергу, поєднуються через інструмент дефіциту бюджету, що покривається здебільшого за рахунок державних запозичень або профіциту бюджету.

Бюджетна політика у сфері формування доходів зазнала значного розвитку та трансформації протягом останніх двадцяти років. За основними доходами бюджетів, до яких належать податкові надходження, відбувалося регулювання податкових ставок, податкової бази та системи пільг з метою знаходження оптимальних умов оподаткування. У сфері розподілу та використання видатків бюджету важливим стало запровадження програмно-цільового методу на державному та частково на місцевому рівнях з метою підвищення ефективності використання обмежених ресурсів бюджетів, базуючись на досягненні цілей бюджетних програм, оцінюванні та порівнянні показників їх результативності та пріоритетності.

Дієвість механізму формування доходної частини бюджету відображено у структурі та динаміці бюджетних надходжень протягом останніх років. Протягом останнього десятиріччя в доходній частині бюджету відбулися значні зміни. До доходів зведеного бюджету належать податкові надходження, які забезпечують основну частину доходів, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та цільові фонди.

Податкові надходження у структурі доходної частини зведеного бюджету в 2012 році становлять 80,9 відсотка. В свою чергу, податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості складають 34,4 відсотка від обсягу податкових надходжень, в тому числі податок на доходи фізичних осіб – 18,9 відсотка, податок на прибуток підприємств – 15,5 відсотка; внутрішні податки на товари та послуги становлять 49,2 відсотка в структурі податкових надходжень, до яких входять податок на додану вартість – 38,5 відсотка, акцизний податок із вироблених в Україні товарів – 7,9 відсотка, та із ввезених на територію України товарів – 2,7 відсотка; збори за спеціальне використання природних ресурсів – 4,9 відсотка; податки на власність – 0,2 відсотка; податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції – 3,7 відсотка, в тому числі ввізне мито – 3,6 відсотка, та вивізне мито – 0,1 відсотка; місцеві податки і збори – 1,5 відсотка, та інші податки – 1,4 відсотка.

Найбільшу частину податкових надходжень та доходів зведеного бюджету складають податок на додану вартість, податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, акцизний податок, ввізне мито, збори за спеціальне використання природних ресурсів. Загалом, питома вага за першими чотирма податковими надходженнями становить від 53,3 відсотка у 2000 році до 70,1 відсотка у 2011 році у доходах

зведеного бюджету з вираженою тенденцією до зростання (табл. 1). Відповідно, зазначені податки потребують поглибленого аналізу з метою підвищення дієвості їх прогнозування. Крім того, доцільним є удосконалення підходів до визначення їх впливу на соціально-економічний розвиток.

Таблиця 1

Питома вага окремих податкових надходжень у доходах зведеного бюджету України протягом 2000-2012 р., %

Роки	Податок на додану вартість	Податок на прибуток підприємств	Податок на доходи фізичних осіб	Акцизний податок
2000	19,5	16,0	13,2	4,6
2001	19,2	15,3	16,2	4,9
2002	21,7	15,2	17,5	6,6
2003	16,8	17,6	18,0	7,0
2004	18,5	17,8	14,6	6,7
2005	25,2	17,5	12,9	5,9
2006	29,3	15,2	13,3	5,0
2007	27,0	15,6	15,8	4,8
2008	30,9	16,1	15,4	4,3
2009	29,3	11,5	15,4	7,5
2010	27,4	12,8	16,2	9,0
2011	32,6	13,8	15,1	8,5
2012	31,2	12,5	15,3	8,6

На надходження кожного з цих податків впливає низка чинників, серед яких обсяг податкової бази, податкові ставки та макроекономічні чинники, до яких належать обсяги валового внутрішнього продукту, інвестицій, споживання, експорту та імпорту, прибутку підприємств. Доцільним та необхідним є проведення бюджетно-податкової політики, яка б сприяла розширенню податкової бази та одночасному зниженню рівня тіньової економіки. Водночас, податкові пільги повинні використовуватися як інструмент стимулювання інвестицій та інновацій в перспективні сфери та галузі економіки, що потребує належного економічного обґрунтування їх ефективності.

Видатки бюджету є дієвим інструментом регулювання соціального та економічного розвитку країни. Від рівня обґрунтованості рішень щодо формування видаткової частини бюджету залежить якість структурних перетворень економіки. Структуру та динаміку видатків зведеного бюджету за період 2000-2012 років у розрізі основних складових економічної класифікації представлено в табл. 2.

Видатки на заробітну плату працівникам бюджетних установ забезпечують частину зайнятості населення. Видатки на поточні та капітальні трансферти населенню забезпечують частину населення доходами, які в значній мірі спрямовуються на споживання. Видатки на

дослідження і розробки впливають на інноваційну діяльність підприємств, що при ефективному спрямуванні коштів дозволяє забезпечити зростання рівня прибутковості діяльності суб'єктів господарювання.

Таблиця 2

**Динаміка складових видатків зведеного бюджету України
протягом 2000-2012 рр., %**

Роки	Оплата праці працівників бюджетних установ	Трансферти населенню	Державні закупівлі	Видатки на дослідження
2000	21,3	23,1	28,2	9,7
2001	22,4	13,5	17,6	20,4
2002	22,5	21,8	22,0	4,5
2003	26,7	22,2	26,2	6,4
2004	25,3	24,3	25,2	3,7
2005	23,5	34,2	18,0	7,9
2006	24,5	29,3	18,7	8,2
2007	24,0	28,1	20,3	7,9
2008	23,6	31,2	18,3	7,8
2009	25,7	33,5	17,1	8,4
2010	24,4	34,9	16,6	8,3
2011	24,2	32,4	17,3	8,9
2012	23,8	32,4	16,7	8,9

Значна частина інституційних змін в економіці, що перебуває на етапі трансформації, може бути забезпечена шляхом спрямування коштів на підтримку інноваційної складової економіки. Частка капітальних видатків у видатках бюджету потребує поступового збільшення. Важливим є підвищення ефективності перерозподілу фінансових ресурсів, зокрема шляхом стимулювання інноваційних проектів, частково за допомогою видатків бюджету на інновації та пільгового оподаткування окремих напрямків діяльності та галузей. Видатки бюджету на інфраструктурні проекти, як і видатки на інновації, також носять позитивний вплив на економічний розвиток у довгостроковій перспективі. Питома вага трансфертів населенню як інструменту бюджетно-податкової політики в процесі розвитку економіки повинна знижуватися.

У третьому розділі «Шляхи удосконалення бюджетно-податкової політики як механізму регулювання економічних процесів» розроблено методичні підходи оцінки перспективних напрямів бюджетно-податкової політики з урахуванням макроекономічних цілей, запропоновано інтегровану модель фінансово-економічних відносин між складовими бюджетної системи та економічним середовищем, розвинуто підходи до визначення пріоритетності та граничних змін податкових ставок, удосконалено механізм прийняття рішень щодо вибору ефективних інструментів бюджетно-податкової політики.

Важливим є удосконалення механізмів оцінювання дієвості інструментів бюджетно-податкової політики з використанням економіко-математичних методів. З метою забезпечення досягнення визначених цілей соціально-економічного розвитку країни важливим та необхідним є регулярна оцінка взаємозв'язків всередині бюджетної системи та з іншими складовими фінансово-економічної системи.

На основі досліджених теоретико-методологічних засад бюджетно-податкової політики та особливостей її реалізації запропоновано інтегровану модель фінансово-економічних відносин між складовими бюджетної системи та економічним середовищем, розвинуто підходи до визначення пріоритетності та граничних змін податкових ставок, удосконалено механізм прийняття рішень щодо вибору ефективних інструментів бюджетно-податкової політики. Розроблена модель спрямована на підвищення дієвості прогнозування показників бюджетно-податкової політики на середньострокову перспективу; здійснення ґрунтовного аналізу ефективності різних сценаріїв реалізації даної політики щодо визначення ступеня її впливу на соціально-економічний розвиток країни; виявлення зміни параметрів бюджетної та податкової системи внаслідок зміни економічного середовища.

В зазначеній моделі доходи бюджету представлені податком на додану вартість, податком на прибуток, податком на доходи фізичних осіб, акцизним податком, а також рештою доходів зведеного бюджету. Видатки бюджету класифіковано згідно з економічною класифікацією і для моделювання взаємозв'язків виокремлено видатки на оплату праці працівників бюджетних установ, трансферти населенню та видатки на наукові та науково-технічні розробки.

За результатами проведеного дослідження шляхом оцінки виявлено, що окрім ставки податку на обсяги окремих податкових надходжень з боку податкової бази впливає низка макроекономічних факторів. Так, обсяг фінансових результатів підприємств та організацій до оподаткування впливає на обсяги надходжень податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств. Обсяг внутрішнього споживання, імпорту, експорту впливає на надходження податку на додану вартість та акцизного податку, а обсяг валового внутрішнього продукту – на надходження податку на прибуток підприємств та решти доходів бюджету.

У сфері видатків бюджету встановлено, що обсяг заробітної плати працівників бюджетної та небюджетної сфери впливає на надходження податку на доходи фізичних осіб; приріст видатків на інноваційну діяльність – на надходження податку на прибуток підприємств, а трансферти населенню з бюджету – на надходження податку на додану вартість. Проведені розрахунки емпірично підтвердили, що за сучасних економічних умов видатки бюджету можуть стимулювати економічну активність. Важливою є оптимізація бюджетних видатків шляхом поступового скорочення трансфертів населенню та підприємствам,

підвищення фінансової стійкості державної системи пенсійного забезпечення.

Встановлено, що податкові ставки є ефективним інструментом впливу на обсяги надходжень фінансових ресурсів до бюджету. Також підтверджено вищу ефективність ставки податку на доходи фізичних осіб порівняно зі ставкою податку на прибуток підприємств з точки зору чутливості обсягів надходжень до їх зміни. Це пов'язано в першу чергу зі значною кількістю пільг за податком на прибуток підприємств, що свідчить про потребу в їх обґрунтованості. Податкова база за податком на прибуток повинна визначатися згідно з універсальними принципами, що дозволить усунути частину схем уникнення оподаткування.

Необхідним на сучасному етапі розвитку бюджетної системи є підвищення ефективності використання та розподілу бюджетних ресурсів. Для цього слід запровадити та у повній мірі реалізувати програмно-цільовий метод на усіх рівнях бюджетної системи. Необхідним напрямом є підвищення якості відбору програм наукових розробок та інновацій, що б дозволило досягати поставлених економічних цілей використання бюджетних ресурсів. Видатки бюджету доцільно здійснювати відповідно до пріоритетів економічної політики з огляду на довгострокову перспективу розвитку економіки. При цьому стратегічно важливими з цієї точки зору повинні бути видатки, що здатні стимулювати економічне зростання та забезпечувати її інноваційний розвиток.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження теоретичних та практичних проблем удосконалення бюджетно-податкової політики на етапі трансформації економіки зроблено такі висновки:

1. Бюджетно-податкова політика є важливим інструментом регулювання економічних процесів. Здійснюючи фіскальну, регулюючу та стимулюючу функції, вона водночас забезпечує як економічну спроможність держави виконувати покладені на неї завдання, так і можливість впливати на напрямки соціально-економічного розвитку. Застосування окремих інструментів бюджетно-податкової політики залежить від умов, в яких перебуває економіка певної країни.

2. Зарубіжний досвід розвитку економічних систем свідчить, що бюджетно-податкова політика потребує постійного удосконалення та пристосування до відповідних умов економічного розвитку, що особливо важливо для країн з трансформаційною економікою. Зазначене обумовлює необхідність аналізу та дослідження взаємозв'язків між елементами бюджетної та економічної систем, що дозволяє виокремити основні інструменти бюджетно-податкової політики, оцінити ефективність їх впливу на соціально-економічний розвиток. Визначення системи взаємозв'язків є важливим для посилення результативності бюджетного регулювання, забезпечення науково обґрунтованих підходів щодо

формування та розподілу бюджетних коштів, а також підвищення стійкості бюджетної системи.

3. Доходи бюджету як інструмент бюджетно-податкової політики виконують важливу фіскальну та регулюючу функції. Їх дієвість оцінюється через спроможність бюджетної системи одночасно справляти податки та збори для забезпечення фіскальної функції та регулювання економічних процесів шляхом зміни податкових ставок, податкової бази, податкових пільг та механізму адміністрування. Зокрема характер застосовуваних податкових пільг одночасно може стимулювати розвиток окремих галузей економіки та певним чином впливати на зменшення обсягів податкових надходжень до бюджету. Вибір оптимальної ставки оподаткування за кожним з податків є важливим для підвищення дієвості бюджетно-податкового регулювання. На сучасному етапі розвитку податкова складова фінансової політики повинна сприяти розширенню податкової бази за умов зниження рівня тіньової економіки, пільги повинні бути економічно обґрунтованими, стимулювати залучення інвестицій та інноваційну діяльність.

4. В достатній мірі обґрунтовано, що на надходження податку на доходи фізичних осіб впливають показники оплати працівників бюджетної та небюджетної сфери, прибуток підприємств та рівень податкової ставки за даним податком. На доходи бюджету від податку на прибуток підприємств впливають фінансові результати підприємств та організацій до оподаткування, валовий внутрішній продукт, приріст видатків на інноваційну діяльність, рівень ставки податку на прибуток підприємств та особливості механізму адміністрування податку. Основними чинниками, що впливають на надходження податку на додану вартість, є обсяг внутрішнього споживання, імпорту, експорту та обсяги трансфертів населенню з бюджету. На акцизний податок найбільше впливають обсяги внутрішнього споживання та імпорту.

5. Встановлено, що ставка податку на доходи фізичних осіб є більш ефективною за ставку податку на прибуток підприємств. Нижчий рівень реальної податкової ставки за податком на прибуток підприємств порівняно з номінальним свідчить про потребу удосконалення системи оподаткування прибутку. Пільгове оподаткування прибутку підприємств повинно бути прозорим та обґрунтованим, мати цільовий характер спрямування. При визначенні податкової бази за даним податком повинні застосовуватися універсальні принципи оподаткування. Доцільним є підвищення якісного рівня адміністрування податкових надходжень для усунення схем з уникнення оподаткування прибутку та бюджетного відшкодування фіктивного податкового кредиту за податком на додану вартість. Визначення ставок та бази оподаткування за акцизним податком повинно здійснюватися, виходячи з економічної та регуляторної доцільності.

6. Доходи і видатки бюджету мають тісний взаємозв'язок з макроекономічними показниками. У структурі валового внутрішнього продукту вагому частину складає споживання, тоді як інвестиційна діяльність потребує вжиття необхідних заходів стимулювання, зокрема податкових. Стан торговельного балансу має тенденцію до погіршення внаслідок втрати частини ринків збуту, зниження цін на світових ринках на основну експортну продукцію та водночас відсутності конкурентоспроможних імпортозаміщуючих товарів. При цьому зростання рівня доходів на душу населення та декларованих прибутків підприємств залишається на все ще недостатньому рівні порівняно зі світовими показниками. Водночас, формування та реалізація виваженої бюджетно-податкової політики повинні сприяти покращенню торговельного балансу та інвестиційної діяльності, що є базою для акцизного податку та мита, зростання доходів населення та підприємств, обсягів споживання з метою досягнення стійкого економічного зростання.

7. Бюджетна політика у сфері державних видатків є вагомим інструментом впливу на соціально-економічний розвиток країни за рахунок формування фондів споживання та нагромадження. Визначення основних пріоритетів їх спрямування та використання є важливим в період структурних перетворень. Проведене дослідження підтвердило достатній рівень дієвості видатків бюджету як інструменту стимулювання соціально-економічного розвитку країни в період трансформаційних перетворень економіки та посткризового відновлення.

8. Формування видаткової частини бюджету повинно здійснюватися з урахуванням пріоритетів економічної політики на середньо- та довгострокову перспективу. З метою сприяння збалансованому розвитку економіки країни у структурі видаткової частини бюджету більш вагоме місце повинні посідати видатки, що стимулюють економічний розвиток. Зміна структури видатків бюджету передбачає скорочення трансфертів населенню та підприємствам. Доцільним є удосконалення пенсійної системи з метою забезпечення збалансованості бюджету державного цільового фонду.

9. В умовах трансформаційних перетворень важливим є підвищення ефективності використання та розподілу бюджетних коштів, зокрема за рахунок якості відбору програм наукових розробок та інновацій, забезпечення досягнення економічного ефекту. З метою реалізації зазначеного, доцільним є запровадження програмно-цільового методу на всіх рівнях бюджетної системи, середньострокового бюджетного планування, а також удосконалення механізму визначення пріоритетності видатків шляхом оцінювання бюджетних програм на основі визначених критеріїв ефективності та результативності. Потребують поступового зростання та оптимізації видатки, спрямовані на стимулювання інноваційного розвитку економіки, в тому числі видатки на науково-дослідні роботи, пов'язані з інноваційною діяльністю.

10. При виборі інструментів бюджетно-податкової політики слід враховувати боргове навантаження за державним та гарантованим державою боргом. Проведення бюджетно-податкової політики повинно координуватися з борговою та грошово-кредитною політикою держави. Водночас, розвиток інституційних можливостей економіки, що знаходиться на етапі трансформації, може посприяти розширенню вибору інструментів фінансування бюджетного дефіциту, що передбачають ефективне функціонування банківської системи, фондового ринку, вільного доступу до зовнішнього ринку капіталів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у наукових фахових виданнях:

1. Сидорович М.Я. Динамічний підхід до аналізу та моделювання податку з доходів фізичних осіб / М.Я. Сидорович // Наукові праці НДФІ. – 2010. – № 1(50) – С. 141-150. (0,6 друк. арк.).

2. Сидорович М.Я. Пільгове оподаткування прибутку підприємств на етапі трансформації економіки України / М.Я. Сидорович // Економіка Криму. – 2010. – №2(31) – С. 99-104. (0,5 друк. арк.).

3. Сидорович М.Я. Особливості моделювання надходжень податку на прибуток підприємств на сучасному етапі розвитку фінансової системи України / М.Я. Сидорович // Наукові записки НаУКМА. – 2010. – Т. 107 – С. 78-85. (0,9 друк. арк.).

4. Марункевич А.М., Сидорович М.Я. Сучасні боргові проблеми економічно розвинутих країн та їх вплив на світову фінансову систему // Світ фінансів. – 2010. – №4/2010 – С. 219-228. (0,8 друк. арк.).

5. Лук'яненко І.Г., Сидорович М.Я. Макроекономічна модель бюджетного сектору та особливості її сценарної реалізації для України // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2010. – Т. 15, Випуск 20 – С.155-167. (0,7 друк. арк.).

6. Сидорович М.Я. Аналіз динаміки взаємозв'язку показників бюджетного сектору України на основі агрегованої макромоделі // Вісник Сумського національного аграрного університету. Фінанси і кредит. – 2011. – №1 – С. 101-109 (0,6 друк. арк.).

в закордонних рецензованих виданнях:

7. Sydorovych M. Financing Local Government in Ukraine // Federal Governance. Forum of Federations. Canada 2011, Vol. 8, Issue 3, pp. 5-27 http://federalgovernance.co/archives/volume8/FG_VOL8_ISS3_SYDOROVYCH.pdf. (1,4 друк. арк.).

в інших виданнях:

8. Sydorovych M. Can Fiscal Policy Serve As Contra-Cyclical Instrument in Transition Economies? The Case of Ukraine // Academic journal "Izvestia", Varna University of Economics, Bulgaria 2011, Issue 1, pp. 138-144. (0,5 друк. арк.).

9. Сидорович М.Я. Роль бюджетно-податкової політики в забезпеченні стабільного економічного розвитку : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. [«Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин»], (м. Умань, 20-21 травня 2010 р.). – Умань: Видавець «Сочінський», 2010. – Ч.2. – С. 120-121. (0,1 друк. арк.).

10. Сидорович М.Я. Концептуальні засади розробки макроекономічної моделі бюджетного сектору України : матеріали наук.-практ. конф. [«Інституційні засади функціонування економіки в умовах трансформації»], (м. Одеса, 8-10 вер. 2010 р.). – Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, м. Одеса, 2010. – Ч. 3. – С. 32-34. (0,1 друк. арк.).

11. Sydorovych M. Concept-Based Framework of Development of Macroeconomic Model of Budgetary Sector of Ukraine: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. [«Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем»], (м. Харків, 7-9 квіт. 2011 р.). – Х.; ФОП Александрова К. М.; ВД «ІНЖЕК», 2011. – С. 231-233. (0,1 друк. арк.).

12. Сидорович М.Я. Моделювання надходжень системоутворюючих податків в контексті розробки макроекономічної моделі бюджетного сектору України: матеріали I міжнар. наук.-практ. конф. [«Фінансовий механізм вирішення глобальних проблем: попередження економічних криз»], (м. Дніпропетровськ, 22-23 берез. 2012 р.). – Дніпропетровськ: Біла К. О., 2012. – Ч. 1. – С.107-110. (0,2 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Сидорович М.Я. Бюджетно-податкова політика в умовах трансформації економіки України – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Національний університет «Києво-Могилянська академія», м. Київ, 2013.

Розроблено методичні підходи оцінки перспективних напрямів бюджетно-податкової політики з урахуванням макроекономічних цілей, спрямованої на забезпечення сталого економічного зростання в середньостроковій перспективі. Запропоновано інтегровану модель фінансово-економічних відносин між складовими бюджетної системи та економічним середовищем.

Розкрито підходи до визначення пріоритетності та граничних змін податкових ставок для збільшення обсягів надходжень до бюджету та

покращення адміністрування податкових надходжень. Розвинуто методи оцінки впливу економічного середовища на стан бюджетної системи на основі застосування економіко-математичних методів. Узагальнено та систематизовано досвід щодо перерозподілу фінансових ресурсів через бюджетну систему країни та формування бюджетно-податкової політики в умовах трансформації економіки.

Удосконалено підходи до визначення ролі бюджетно-податкової політики як інструменту регулювання економічних процесів в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою на різних етапах економічного розвитку, положення щодо формування доходів та видатків бюджету з огляду на довгострокову перспективу розвитку економіки та забезпечення пріоритетів економічної політики, механізм прийняття рішень щодо вибору дієвих інструментів бюджетно-податкової політики.

Ключові слова: бюджетно-податкова політика, доходи бюджету, видатки бюджету, дефіцит (профіцит) бюджету, податкові надходження, бюджетне планування та прогнозування, ефективність використання бюджетних коштів.

АННОТАЦІЯ

Сидорович М.Я. Бюджетно-налоговая политика в условиях трансформации экономики Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Национальный университет «Киево-Могилянская академия», г. Киев, 2013.

Разработаны методологические подходы оценки перспективных направлений бюджетно-налоговой политики с учётом макроэкономических целей, направленной на обеспечение устойчивого экономического роста в среднесрочной перспективе. Предложена интегрированная модель финансово-экономических отношений между составляющими бюджетной системы и экономической средой.

Раскрыты подходы к определению приоритетности и предельных изменений налоговых ставок для увеличения объемов поступлений в бюджет и улучшения администрирования налоговых поступлений. Развита методика оценки влияния экономической среды на состояние бюджетной системы на основе применения экономико-математических методов. Обобщен и систематизирован опыт перераспределения финансовых ресурсов через бюджетную систему страны и формирования бюджетно-налоговой политики в условиях трансформации экономики.

Усовершенствованы подходы к определению роли бюджетно-налоговой политики как инструмента регулирования экономических процессов в странах с развитой и трансформационной экономикой на разных этапах экономического развития, положения по формированию доходов и расходов бюджета, учитывая долгосрочную перспективу развития экономики и обеспечения приоритетов экономической политики, механизм принятия

решений по выбору эффективных инструментов бюджетно-налоговой политики.

Ключевые слова: бюджетно-налоговая политика, доходы бюджета, расходы бюджета, дефицит (профицит) бюджета, налоговые поступления, бюджетное планирование и прогнозирование, эффективность использования бюджетных средств.

ANNOTATION

Sydorovych M.Y. Fiscal policy under conditions of economy transformation in Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for obtaining PhD (candidate of economic science) on the specialty 08.00.08 – money, finance and credit. – National University of Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv, 2013.

The author has elaborated methodological concept of assessment of prospective directions of fiscal policy in respect to macroeconomic goals that is aimed at providing sustainable economic growth in the midterm prospective, which is based on applying complex approach to investigating quantitative and qualitative interconnections within budgetary and real sectors of the economy. It serves as a tool to strengthen the efficacy of the mechanism of risk management in order to prevent rapid deviations of the economy from a stable and equilibrium state.

Integrated model of financial and economic interconnections between the components of the budgetary system and economic environment has been proposed, which serves to determine the degree of impact of the instruments of fiscal policy on socio-economic development of the state, that should strengthen the efficiency of financial regulation, efficacy of forming and allocation of the budgetary resources, as well as enhancing quality of budgetary planning and forecasting.

The approaches to identifying the priorities and marginal changes in the tax rates have been further developed in order to provide the increase in the amount of budget revenues and enhance administering of taxation to remove the schemes of tax avoidance. The methods of assessment of the impact of economic environment on the state of the budget system have been elaborated based on applying economic and mathematic methods to the analysis of interconnections between budget and macroeconomic components of economic system. The experience on allocation of financial resources through budgetary system of the state and on forming fiscal policy under conditions of economy transformation has been systemized and policy implications have been proposed.

The approaches to determining the role of fiscal policy as an instrument of regulating economic processes in the developed and transforming economies at different stages of economic development have been developed based on generalization of international and Ukrainian experience. The regulation on forming budget revenues and expenditures has been elaborated from long-term prospective of economic development in respect to the priorities of economic policy, including innovative way of development. The mechanism of decision

making on choosing the efficient fiscal policy instruments has been enhanced in order to stimulate economic growth. Applying scenario realization to the model of the budgetary system provides tools to assess impact of the corresponding fiscal instruments on the change of the main economic indicators quantitatively, as well as influence of economic environment on forming resources of the budget.

Keywords: fiscal policy, budget revenues, budget expenditures, budget deficit (surplus), tax revenues, budget planning and forecasting, efficiency of allocating budget resources.

СИДОРОВИЧ МАРІЯ ЯРОСЛАВІВНА

**БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 0,93. Тираж 100 пр. Зам.

Видавець і виготовлювач

Київський національний торговельно-економічний університет
вул. Кіото, 19, м. Київ-156, Україна, 02156